

Giriş

I. Çalışmanın Genel Çerçevesi

A. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ VE KAYNAKLAR

Dâvûd Kayserî, Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) düşüncesini tâkip eden Ekberî ekolün en önemli isimlerinden biridir. Gerek *Fusûsu'l-Hikem'e* yazdığı şerh gerek vahdet-i vücûd üzerine kaleme aldığı risâleler, onun tasavvuf ilmi bakımından ne kadar mühim bir yere sâhip olduğunu ortaya koyar. Öte yandan müellif, sâdece tasavvuf sahasında değil, aynı zamanda kelâm, fıkıh, hadis gibi diğer şer'î ilimlerle matematik, geometri ve astronomi gibi alanlarda da önemli bir ilim adamıdır. Nitekim yazdığı eserlerin her birinde, adı geçen ilim dallarındaki yetkinliği açıkça görülmektedir. Buna rağmen Kayserî'nin hayâtı, eserleri ve düşüncesi üzerine yapılan çalışmalar üç doktora, iki yüksek lisans tezi, birkaç makâle ve üç farklı sempozyumda sunulan çeşitli tebliğlerden ibârettir. Burada öncelikle söz konusu çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilecek, ardından hâlihazırdaki eserin bunlar arasındaki yerinden bahsedilecektir.

Dâvûd Kayserî hakkında yapılan ilk araştırma, Mehmet Bayrakdar'ın Fransızca olarak hazırladığı *La Philosophie Mystique Chez Dawud de Kayseri* adlı doktora tezidir. Eserin hem orijinali hem de Türkçe tercümesi yayınlanmıştır.¹ Bayrakdar bu çalışmada, önce müellifin hayâtı ve eserleri hakkında bilgi vermiş, daha sonra genel hatlarıyla onun tabiat felsefesi, tasavvuf ve metafizikle ilgili bâzı görüşlerini incelemiş, son olarak da Türk, İnan ve Arap düşünürlerine tesirinden söz etmiştir. Türkçe basıkıda ayrıca, müellifin *Tabkîku Mâi'l-Hayât ve Keşfü Esrâriz'z-Zulumât* adlı eserinin tercümesi de verilmiş, bu tercüme daha sonra *Ledünnü İlim*

1 Bkz. Mehmet Bayrakdar, *La Philosophie Mystique Chez Dawud de Kayseri*, Ministre de la Culture, Ankara 1990; *Kayserili Dâvûd*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988.

ve *Hakîkî Sevgi* adıyla müstakil olarak basılmıştır.² Yazar, Kayserî'nin hayâtıyla ilgili çalışmalarını da bunlara yeni bilgiler ekleyerek tekrar yayınlamıştır.³ Bayrakdar, tezindeki mâlûmâta dayanarak müellif hakkında bir de ansiklopedi maddesi yazmıştır.⁴ Bu tez, alanın genel çerçevesinin tesbîti ve kendinden sonraki benzer araştırmalara rehberlik etmesi bakımından önemli bir çalışmadır.

Konuyla ilgili başka bir doktora tezi de, California Üniversitesi'nde Mukhtar Hussein Ali tarafından 2007 yılında tamamlanan *Qaysari's Muqaddima to His Sharh Fusûs al-Hikam: A Translation of The First Five Chapters Together With a Commentary on Some Of Their Themes* isimli çalışmadır. Hussein Ali, bir giriş ve iki bölümden meydana gelen tezinde Dâvûd Kayserî'nin *Fusûsu'l-Hikem'e* yazdığı şerhin "Mukaddimât" kısmını esas almış, giriş kısmında müellifin on iki mukaddimesinden ilk beşini, yani *Vücûd, İlâhî İsim ve Sıfatlar, A'yân-ı Sâbite, Cevher-Araz ve Hazarât-ı Hamse* bahislerini İngilizceye çevirmiş, birinci bölümde *varlık*, ikinci bölümde ise *ilâhî isimler* konusunu incelemiştir. Buna bağlı olarak tezinde *vahdet-i vücûd, varlık mertebeleri, ilk akıl, makrokozmos-mikrokozmos, hakikat-i Muhammediyye; ana isimler, ilâhî isimlerin devletleri, Tanrı'nın bilinebilirliği, insân-ı kâmil, hayal mertebesi, berzah, keşfin mertebe ve çeşitleri* gibi meseleleri ele almıştır. Söz konusu bahislerin Kayserî'nin düşünce sistemindeki yerini ortaya koyması bakımından iyi bir çalışma olan bu tez, UMI (University Microfilms International) tarafından internet ortamında istifâdeye sunulmuştur.⁵

Dâvûd Kayserî'yi konu alan üçüncü doktora tezi, Caner K. Dağlı tarafından Princeton Üniversitesi'nde hazırlanan ve 2006 senesinde tamamlanan *From Mysticism to Philosophy (and back): an Ontological History of the School of the Oneness of Being* isimli çalışmadır. Tezin asıl konusu, Vahdet-i Vücûd okulunun genel karakteridir. Yazar bu amaçla Sadreddîn Konevî (ö. 672/1273), Müeyyidüddîn Cendî (ö. 691/1292 ?) ve Abdürrezzak Kâşânî'nin (ö. 736/1335) vahdet-i vücûd hakkındaki çeşitli görüşlerini ele

2 Bkz. Şerefüddîn Dâvûd b. Mahmûd b. Muhammed er-Rûmî el-Kayserî, *Ledünnî İlim ve Hakîkî Sevgi* (trc. Mehmet Bayrakdar), Kurtuba Kitap, İstanbul 2009.

3 Bkz. Mehmet Bayrakdar, *Dâvûd el-Kayserî*, Kurtuba Kitap, İstanbul 2009.

4 Bkz. Mehmet Bayrakdar, "Dâvûd-i Kayserî", *DİA*, İstanbul 1994, c. IX, s. 32-35.

5 Bkz. Mukhtar Hussein Ali, *Qaysari's Muqaddima to His Sharh Fusûs al-Hikam: A Translation of The First Five Chapters Together With a Commentary on Some Of Their Themes*, University of California, Berkeley, 2007.

almış, Dâvûd Kayserî'ye ayırdığı bölümde ise müellifin, *Vücûd'un Cenâb-ı Hak olduğu, zihni ve hârici varlığın anlamı, vücûb-imbkân, teşkik meselesi ve varlık mertebeleri* gibi konulardaki fikirlerine yer vermiştir. Şârihin temel görüşlerini ayrıntılı bir biçimde ele alması bakımından mühim bir çalışma olan bu tez, UMI tarafından internet ortamında yayınlanmıştır.⁶

Kayserî ile ilgili yüksek lisans tezlerine gelince, bunlardan ilki Recep Aydın'ın hazırladığı ve 2008 yılında tamamlanan *Dâvûd-i Kayserî'de Kâmil İnsan Anlayışı* isimli çalışmadır. Üç bölümden meydana gelen tezin birinci bölümünde, Kayserî'nin hayâtından, eserleri ve etkilerinden bahsedilmiş, ikinci bölümde varlık ve sevgi hakkındaki görüşlerine yer verilmiş, son bölümde ise Muhammedî hakikat çerçevesinde insân-ı kâmil anlayışı konu edilmiştir.⁷ Konuyla ilgili başka bir yüksek lisans tezi de Sebile Başok tarafından yazılan ve aynı yıl tamamlanan *Kayserili Dâvûd'da Hayat* adlı çalışmadır. Üç bölümden müteşekkil tezin birinci bölümünde hayat kavramıyla ilgili dînî literatürdeki tartışmalardan bahsedilmiş, ikinci bölümde İbn Sînâ, İbnü'l-Arabî ve Konevî'de "canlılığın anlamı" ele alınmış, üçüncü bölümde ise Dâvûd Kayserî'nin her şeyin hayat sâhibi olduğu hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.⁸ Kayserî'ye âit iki temel görüşün genel hatlarını ortaya koyması bakımından, tezlerin her ikisi de alana katkı sağlamaktadır.

Dâvûd Kayserî hakkındaki makâlelere gelince, bunlardan biri Çağfer Karadaş'ın, *Uludağ Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*'nde yayınlanan "Dâvûd-i Kayserî ve Genel Hatlarıyla Düşüncesi" adlı çalışmasıdır. Burada öncelikle müellifin hayâtından bahsedilmiş, ardından da çeşitli görüşleri başlıklar hâlinde özetlenmiştir.⁹ Şârihin, hayâtını yaşadığı dönemin şartları çerçevesinde değerlendirmesi ve düşünce sistemini meydana getiren ana temaları toplu bir şekilde ortaya koyması bakımından kıymetli bir çalışma olan bu makâle bâzı değişikliklerle, "Osmanlı'nın İlk Müderrisi Dâvûd-i Kayserî" ismiyle *Diyanet* dergisinde de yayınlanmıştır.¹⁰ Konuyla

6 Bkz. Caner K. Dağlı, *From Mysticism to Philosophy (and back): an Ontological History of the School of the Oneness of Being*, Princeton University, Princeton 2006.

7 Bkz. Recep Aydın, *Dâvûd-i Kayserî'de Kâmil İnsan Anlayışı* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2008.

8 Bkz. Sebile Başok, *Kayserili Dâvûd'da Hayat* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2008.

9 Çağfer Karadaş, "Dâvûd-i Kayserî ve Genel Hatlarıyla Düşüncesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, Bursa 2006, c. XV, sy. II, s. 1-17.

10 Çağfer Karadaş, "Osmanlı'nın İlk Müderrisi Dâvûd-i Kayserî", *Diyanet*, Ankara 2006.

ilgili başka bir makâle de İbrahim Kalın'a âitidir. Kalın, "Dâwüd al-Qaysarî on Being as Truth and Reality" adlı bu çalışmada, önce Kayserî'nin hayâtı ve eserleri hakkında kısaca bilgi vermiş, daha sonra da *Muttalau Husûsi'l-Kelim'e* yazdığı mukaddime çerçevesinde onun "Vücûd Hak'tır." düşüncesini değerlendirmiştir. Kayserî'nin en temel düşüncesini derin bir tahlille ele alması sebebiyle son derece mühim bir çalışma olan makâle, *Knowledge is Light* içinde istifâdeye sunulmuştur.¹¹ Dâvüd Kayserî'yi konu alan bir diğer makâle ise Akiro Matsumoto'nun "Unity of Ontology and Epistemology in Qaysari's Philosophy" isimli çalışmadır. Matsumoto burada müellifin nübüvvet ve velâyetle ilgili düşüncelerinin tahlilini yapmıştır. Makâle *Islamic Philosophy, Theology and Science* içinde basılmıştır.¹² Son olarak, W. C. Chittick'in "Sadr al-Dîn Qanawî on The Oneness of Being" adlı makâlesinden bahsedebiliriz. Turan Koç tarafından, "Konevî'den Kayserî'ye Beş İlâhî Hazret" başlığıyla tercüme edilen bu çalışmada, bâzı muhakkik sûfilerle birlikte Kayserî'nin de vücûd mertebeleri tasnîfinden bahsedilmiştir. Makâle, Uluslararası Dâvüd Kayserî Sempozyumu'nda sunulan tebliğlerle birlikte yayınlanmıştır.¹³

Müellifle ilgili sempozyum tebliğlerine gelince, bunların büyük kısmı doğrudan Dâvüd Kayserî adına 1998'de Kayserî'de düzenlenen *Uluslararası XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da İslâm Düşüncesi ve Dâvüd el-Kaysarî Sempozyumu*'nda sunulmuştur. Bu sempozyum hem konuyla ilgili değerli çalışmaların hazırlanmasına hem de alandaki eksikliğin fark edilmesine bağlı olarak, Dâvüd Kayserî'ye duyulan ilginin artmasına vesîle olmuştur. Burada Türk ve yabancı katılımcılar tarafından sunulan yirmi bir tebliğ, Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından yayınlanmıştır.¹⁴

11 Bkz. İbrahim Kalın, "Dâwüd al-Qaysarî on Being as Truth and Reality", *Knowledge is Light: Essays in Islamic Studies Presented to Seyyed Hossein Nasr by His Students in Honor of His Sixty-Sixth Birthday* (edit. Zailan Moris), ABC International Group, Chicago 1999, s. 233-249.

12 Bkz. Akiro Matsumoto, "Unity Of Ontology and Epistemology in Qaysari's Philosophy", *Islamic Philosophy, Theology and Science* (edit. Jalâl Al-Dîn Ashtiyânî, Hideichi Matsubara, Takashi Iwami, Akiro Matsumoto), Brill, Leiden-Boston-Köln 2000.

13 Bkz. W. C. Chittick, *Konevî'den Kayserî'ye Beş İlâhî Hazret* (trc. Turan Koç), *Uluslararası XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da İslâm Düşüncesi ve Dâvüd el-Kaysarî Sempozyumu* (edit. Turan Koç), Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri 1998, s. 347-363.

14 Bkz. *Uluslararası XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da İslâm Düşüncesi ve Dâvüd el-Kaysarî Sempozyumu* (edit. Turan Koç), Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri 1998. Sempozyumda doğrudan Dâvüd Kayserî ile ilgili olan ve tebliğlerin başlıkları şöyledir: İhsan FAZLIOĞLU, "Osmanlı Coğrafyasında İlmî Hayâtın Teşekkülü ve Dâvüd el-Kaysarî"; Denis GRIL, "Tâiyyetü'l-Kübrâ Şerhinin Mukaddimesine Göre Dâvüd el-Kaysarî

1996 senesinde düzenlenen “XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri’de Bilim ve Din Sempozyumu”nda da müellifle ilgili üç tebliğ yer almış, Mehmet Vural “Dâvûd el-Kayserî’nin Felsefî Düşünceleri”¹⁵ Seyfullah Sevim “Dâvûd el-Kayserî’nin Tasavvuf Anlayışı”¹⁶ ve Mehmet Bayrakdar “Dâvûd el-Kayserî’de Din Kavramı”¹⁷ adlı bildirileri sunmuşlardır. Yine 2005’te yapılan İznik Sempozyumu’nda ise Ömer Türker ve Mehmet Bayrakdar tarafından konuyla ilgili iki tebliğ sunulmuştur. Türker “Mutlak Varlık Kavramı Ekseninde Dâvûd Kayserî’nin Filozof ve Kelâmcılara Yönelttiği Eleştiriler”¹⁸ isimli tebliğinde müellifin düşüncesinde, *varlık ile Tanrı’nın kastedilmesi, varlıkta teşkîkin imkânsızlığı ve her şeyin ilâhî isimlerden ibâret bulunması* gibi konuları işlemiştir. Mehmet Bayrakdar ise “Dâvûd el-Kayserî’nin İslâm Düşüncesine Katkısı” adlı tebliğinde, şârihin daha çok mutasavvıf olarak bilindiğine fakat onun aynı zamanda felsefe, matematik ve mantık gibi ilimlerde de son derece önemli bir âlim olduğuna dikkat çekmiş, buna bağlı olarak, *el-hikmetü’l-müteâliye, ez-zerretü’l-beyzâ ve mikdâru bekâi’l-vücûd* terimleri çerçevesinde Kayserî’nin bâzı görüşlerinden söz etmiştir.¹⁹ Bunların dışında Ali Rızâ Karabulut tarafından kaleme alınan *Kayseri İlmiye Târihinde Meşhur Mutasavvıflar* isimli eserde

ile İbn Arabî”; Ekrem DEMİRLİ, “Dâvûd el-Kayserî’nin Fusûsu’l-Hikem Şerhi”; İbrahim DİNÂNÎ, “Dâvûd el-Kayserî’nin İrandaki Etkileri”; Muhammed Suhayl UMAR, “Hint Alt-kıtasındaki Fusûs Şerhleri Geleneğine Dâvûd el-Kayserî’nin Etkisi”; Ghulam Rızâ AWANI, “Dâvûd el-Kayserî’nin Meşşâi Felsefeye Eleştirisi”; Mehmet BAYRAKDAR, “Dâvûd el-Kayserî’de Zaman”; Hasan ŞAHİN, “Dâvûd el-Kayserî’ye Göre Allah’ın Kelâmı”; İbrahim KALIN, “Dâvûd el-Kayserî’nin Varlık Tasavvuru ve Günümüz İslâm Düşüncesi Açısından Önemi”; James W. MORRIS, “İbn Arabî’nin Fusûsu’nda ve Dâvûd el-Kayserî’de Hayal Anlayışı”; Mahmut Erol KILIÇ, “Dâvûd el-Kayserî’nin Âlem-i Misâl Yorumu”; Turan KOÇ, “Dâvûd el-Kayserî’ye Göre Keşf ve Müşâhede”; Mustafa TAHRALI, “Dâvûd el-Kayserî’nin Fusûs Şerhi Mukaddimesi”; Seyfullah Sevim, “Dâvûd el-Kayserî’de İnsan ve Evrendeki Yeri”.

- 15 Bkz. Mehmet Vural, “Dâvûd el-Kayserî’nin Felsefî Düşünceleri”, *XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri’de Bilim ve Din Sempozyumu*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 1998, s. 115-123.
- 16 Seyfullah Sevim, Dâvûd el-Kayserî’nin Tasavvuf Anlayışı, *XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri’de Bilim ve Din Sempozyumu*, s. 125-129.
- 17 Bkz. Mehmet Bayrakdar, “Dâvûd el-Kayserî’de Din Kavramı”, *XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri’de Bilim ve Din Sempozyumu*, s. 111-113.
- 18 Ömer Türker, Bkz. “Mutlak Varlık Kavramı Ekseninde Dâvûd Kayserî’nin Filozof ve Kelâmcılara Yönelttiği Eleştiriler” *Uluslararası İznik Sempozyumu* (yay. haz. Ali Erbaş), İznik Belediyesi, Bursa 2005, s. 317-323.
- 19 Bkz. Mehmet Bayrakdar, “Dâvûd el-Kayserî’nin İslâm Düşüncesine Katkısı”, *Uluslararası İznik Sempozyumu*, s. 311-316.

de Dâvûd Kayserî'nin yaşadığı dönem, hocaları ve muâsırları hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.²⁰

Müellifin gerek hayâtı ve eserlerine gerek düşünce sistemine ışık tutmaları bakımından yukarıda bahsi geçen çalışmaların her biri şüphesiz önemli ve kıymetlidir. Zîrâ Kayserî ile ilgili mevcut bilgiler son derece kısıtlıdır ve bu konuda yazılanların hepsi alana önemli katkılar sağlamıştır. Yazarlardan bir kısmı Kayserî'nin hayâtı ve eserleri, bir kısmı genel hatlarıyla düşüncesi, bir kısmı belirli bir görüşü, diğer bir kısmı ise *Muttalau Husûsi'l-Kelim*'in mukaddimesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Hayâtı ve eserleri hakkındaki çalışmaların hemen hepsi birbirine benzer verilerden yola çıkarak hazırlanmış, dolayısıyla neredeyse her birinde aynı hususlardan bahsedilmiştir. Bunun sebebi, tezkirelerde de târih kaynaklarında da şârih ve yaşadığı dönem hakkında yeterli bilginin bulunmamasıdır. Diğer çalışmalarda ise müellifin düşünce sistemiyle ilgili son derece kıymetli bilgilere yer verilmekle birlikte, çoğunlukla sâdece *er-Resâil* içindeki risâlelerden istifâde edilmiş, dolayısıyla onun diğer eserlerindeki fikirleri üzerinde durulmamıştır.

Bu çalışmada ise Dâvûd Kayserî'nin hayâtıyla ilgili mevcut çalışmalara göre daha ayrıntılı bir inceleme yapılmış, müellifin yaşadığı, öğrenim gördüğü ve müderrislik yaptığı bütün şehirlerin o dönemdeki genel yapısının tesbîatine çalışılmış, hocalarına dâir geniş bir mâlûmât verilmiş, böylelikle Kayserî'nin hayâtı hakkındaki muğlaklıkların nispeten giderilmesine çalışılmıştır. Yine eserleriyle ilgili kısımda, yazdıkları ve şerh ettiklerinin dışında, istinsâhını yaptığı belirlenen eserlere de yer verilmiştir. Düşüncesinin ele alındığı bölümlerde ise müellifin elde edilebilen bütün eserleri tetkîk edilmiş ve bu eserlerde tasavvuf ilmi bakımından dikkat çeken konuların hemen hemen tamâmı üzerinde araştırma yapılmıştır. Kayserî'nin fikirleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, bunların gerek Ekberî ekolün temsilcilerinin gerek çeşitli kelâm ve felsefe düşünürlerinin fikirleriyle benzeyen veya ayrılan taraflarının tesbîatine çalışılmıştır. Ayrıca şârihin eserleri taranarak onun kendi tanımlarından meydana gelen bir sözlük hazırlanmış ve kitabın sonunda ek olarak verilmiştir. Özetle bu çalışmada Kayserî'nin hayâtı yeni bilgilerle tekrar yazılmış, tasavvufî düşüncesi ayrıntılı bir şekilde tahlîl edilmeye çalışılmış, bunu yaparken

20 Bkz. Ali Rıza Karabulut, *Kayseri İlmiye Târihinde Meşhur Mutasavvıflar*, Seyyid Burhâneddin Vakfı Yayınları, Kayseri 1984, s. 85-102.

de kapsayıcı bir yöntem izlenmesine ve şârihin bütün eserlerinin incelenmesine gayret gösterilmiştir.

Çalışmada kullanılan temel kaynaklara gelince, bu eserde öncelikli kaynak tabii olarak Dâvûd Kayserî'nin eserleridir. Araştırma esnâsında müellifin, *Fusûsu'l-Hikem'e* yazdığı *Muttalau Husûsi'l-Kelim* isimli şerh, bu şerhin mukaddimesi ve *Risâle fi İlmi't-Tasavvuf*, *Tahkîku Mâi'l-Hayât* ve *Keşfü'l-Hicâb an Kelâm-i Rabbi'l-Erbâb* adlı risâleleri başta olmak üzere elimize ulaşan bütün eserleri kullanılmıştır. Bununla birlikte *Şerhu Te'vîlâtî'l-Besmele bi's-Sûreti'n-Nev'îyyeti'l-İnsâniyye*, *Nihâyetü'l-Beyân fi Dirâyeti'z-Zamân*, *Risâle fi Ma'rifeti Mahabbeti'l-Hakîka*, *Esâsu'l-Vahdâniyye* ve *Mebne'l-Ferdâniyye*, *Şerhu Kasîdeti'l-Mîmiyye*, *Şerhu'l-Kayserî alâ Tâiyyeti İbni'l-Fârız* ve *el-İthâfî's-Süleymânî fi'l-Abdi'l-Orhânî* adlı telif ve şerhlerinden de çokça istifade edilmiştir. Kayserî'nin görüşleri izâh edilirken İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem* ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, Abdürrezzak Kâşânî'nin *Letâîfü'l-A'lâm fi İşârât-i Ehli'l-İlhâm* ve Suâd el-Hakîm'in *el-Mu'cemü's-Sûfi* isimli eserlerinden faydalanılmıştır. Zirâ onun düşünce sisteminin esâsı İbnü'l-Arabî'ye ve hocası Kâşânî'ye dayanır. Yine Sadreddîn Konevî'nin eserleri de çalışmamızın ana kaynakları arasında bulunmaktadır. Diğer taraftan araştırmada ele alınan pek çok konunun kelâmî ve felsefî bahislerle ilgili olmasından ötürü Gazzâlî, İbn Sînâ, Fahreddîn Râzî, Fârâbî, İbn Rüşd, Kindî gibi âlimlerin çeşitli eserlerinden de yararlanılmıştır. Bâzı kaynakların Arapçalarıyla birlikte tercümelerinden de istifade edilmiştir. Başlangıçta tercümelerin, yalnızca doğrudan kullanıldığı dipnota yazılması düşünülmüş fakat hem kitabın tamâmında bir bütünlük oluşturmak hem de okuyucunun atıf yapılan bilgiye daha kolay ulaşmasını sağlamak amacıyla metinlerin yerleri -çevirisi konusunda tamâmen farklı bir fikre sâhip olmadığımız sürece- tercümeleriyle berâber gösterilmiştir. Bu durumun gözü yoracak bir hal almaması için de *Fusûsu'l-Hikem'in* tercümesi FHT, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye'nin* FMT, *Letâîf'in* tecümesi olan *Tasavvuf Sözlüğü* TS, *el-Mu'cemü's-Sûfi'nin* tercümesi olan *İbni'l-Arabî Sözlüğü* ise İAS şeklinde kısaltılarak verilmiştir.

B. ÇALIŞMANIN KONUSU, YÖNTEMİ VE AMACI

Çalışmanın konusu, Dâvûd Kayserî'nin *Varlık*, *Bilgi* ve *İnsan* hakkındaki düşüncelerinin tasavvuf ilmi çerçevesinde incelenmesidir. Bununla berâber giriş kısmında, müellifin hayâtı ile eserlerinin üslûp ve içeriği hakkında

da bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, varlık meselesiyle ilgili çeşitli bahislerin müellifin eserlerinde nasıl ele alındığı araştırılmış, buna bağlı olarak *Vücûd kavramı, Vücûd ile ilgili bâzı terimler, birlik-çokluk ve varlığın mertebeleri* gibi hususların tahlili yapılmıştır. İkinci bölüm iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda Kayserî'nin *bilginin tanımı, imkânı, hakikatlerin ve Tanrı'nın bilinebilirliği, bilgiye ulaşma vâsıtası olarak akıl ve kalbin özellikleri gibi konulardaki görüşleri*, ikinci kısımda ise *ilm-i ilâhînin konu, ilke ve meseleleri, sûfî bilginin bir ilim dalı olarak kabûl edilmesinin ilimler tasnîfine etkisi ve seyr ü sülûk* ile ilgili bahisler incelenmiştir. Üçüncü bölümün konusu ise “el-Kelime/Logos” çerçevesinde, insanın âlemdeki konumunun ve Tanrı karşısındaki durumunun tespit edilmesidir. Bu amaçla önce filozof ve kelâmcıların “kelime” kavramı hakkındaki fikirlerinin genel bir çerçevesi çizilmiş, daha sonra meselenin müellif tarafından nasıl yorumlandığı ele alınmıştır. Ardından muhakkik sûfilerin *el-Kelime*'ye verdiği isimlerden *Hakikat-i Muhammediyye, Nûr-ı Muhammedî, Rûh-ı Muhammedî, Ümmü'l-Kitâb, Kalem-i A'lâ* ve *İlk Akıl* gibi temel terimler üzerinde çalışılmıştır. Son olarak, el-Kelime'nin şehâdet âlemindeki zuhûrundan ve bu zuhûrun mertebelerinden bahsedilmiş, bu çerçevede nübüvvet, velâyet, hatmü'n-nübüvve, hatmü'l-velâye ve ricâl-i gayb gibi bahislere yer verilmiştir. Özetle, çalışmanın ilk bölümünde varlığın ve var olmanın anlamı tahkik edilmiş, ikinci bölümde mümkünün Mutlak Vücûd hakkındaki bilgisinin temelleri araştırılmış, son olarak da mümkün ile Mutlak arasındaki irtibâtın nasıl sağlandığı ve insân-ı kâmilin bu irtibâtın sağlanmasındaki rolü ele alınmıştır.

Araştırmanın yöntemine gelince, bu çalışmada herhangi bir konu anlatılırken ilk olarak meselenin Dâvûd Kayserî'den önce nasıl ele alındığı genel hatlarıyla ortaya konmuş, ardından müellifin konuyla ilgili görüşünün ve ona kattığı özgün tarafın tesbîtine çalışılmıştır. İncelenen husus, kavramsal bir bahis ise önce ilgili terimin klasik lügatlerdeki mânâsına ve Kâşânî ile İbnü'l-Arabî'de kazandığı özel anlama yer verilmiş, daha sonra müellifin onu nasıl bir çerçevede incelediğinden bahsedilmiştir. Bütün bunlar anlatılırken kısmen felsefî terminolojiden de istifade edilmiştir. Doğrusu Dâvûd Kayserî'nin düşünce sistemi hakkında yapılan herhangi bir çalışmada, felsefî dilin tamâmen saf dışı edilmesi mümkün değildir. Zîrâ müellifin kendisi eserlerinde bu terminolojiye çokça yer vermiştir. Ona göre hem keşfi bilginin ifâdesinde ibârelerin sınırlı kalması hem de muhâtabın

diliyle konuşmanın meselenin îzâhını kolaylaştırması böyle bir tercihe sebep olmaktadır. Tasavvufî eserlerde pek kullanılmayan “Tanrı” kelimesine çalışmamızda sıkça rastlanması da yine dilin sınırlılığına bağlı bir durumdur. Burada, vücûd mertebelerinin herhangi birindeki bulunuşuna işâret etmeksizin Cenâb-ı Hak’tan bahsedildiğinde “Tanrı” kelimesi kullanılmış, böylelikle söz konusu bahsin mertebelerle ilgili olmadığı anlaşılmak istenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Dâvûd Kayserî’nin ilm-i ilâhînin temel meseleleri hakkındaki fikirlerini tespit etmek ve onun özelde sûfî düşüncesine, genelde de Osmanlı ilim hayâtına nasıl bir katkıda bulunduğunu ortaya koymaktır. Kitaptaki her bölüm, Kayserî’ye âit temel bir fikir üzerine kurulmuştur. Bunlardan ilki, “vücûd” kavramının Mutlak Vücûd ile mümkün arasında ortak bir lafız olarak kullanılamayacağı ve varlıkta teşkîkin imkânsızlığıdır. İkincisi, tasavvufî bilginin coşkunculukla söylenen şiir ve güzel sözlerden ibâret olmadığı ve her ilim gibi tasavvufun da konu, mesele ve ilkelere sâhip bulunduğudur. Ancak müellife göre bu ilim, bahsedilen üç unsur bakımından felsefe ve kelâma çok benzese de bilgiyi pratiğe aktarmaya, yâni seyr ü sülûke verdiği önem sebebiyle diğerlerinden üstündür. Üçüncü bölümün temel konusu ise vücûd mertebelerine bağlı olarak ilâhî kelâmın da çeşitli mertebelerde zuhûr ettiğinin, hattâ gerçekte tüm mevcutların birer ilâhî bir kelime olduğunun, bu özelliğın en kâmil şeklinin de nebî ve velîlerde bulunduğunun Kayserî’nin ifâdeleriyle ortaya konulmasıdır.

II. Dâvûd Kayserî'nin Hayâtı

Tasavvuf düşüncesi ve Osmanlılar dönemi ilim hayâtı bakımından son derece önemli bir role sâhip olmasına rağmen, klasik tezkirelerde ve tercüme eserlerde Dâvûd Kayserî'ye dâir çok az bilgi vardır. Üstelik müellif de eserlerinde kendisinden fazlaca bahsetmez. Bu sebeple, onun hayâtı hakkında bir fikir edinebilmek için öncelikle mevcut mâlûmâtın, ikinci olarak da dönemin kaynaklarının sunduğu ipuçlarını tâkip etmek gerekir. Müellifin tam adı kendi eserlerinde, *Dâvûd b. Mahmûd b. Muhammed er-Rûmî el-Kayserî*²¹ diye geçer. Ancak bâzı kaynaklarda ona “Karamânî”²² nisbesi de verilmiştir. Bu durum kimi araştırmacılara, onun Karaman'da dünyâya geldiğini düşündürmüştü de müellifin kendisi Kayseri'de doğduğunu söylediğine göre bu görüşün doğruluk payı olmasa gerektir.²³ Bâzıları ise bu ifâdeyi, Kayseri bölgesinin o dönemde Karamanoğulları'nın sınırlarında olması ile açıklamışlardır.²⁴ Oysa Moğol istilâsı sebebiyle Anadolu'ya gelen ve 1256-1474 yılları arasında Niğde, Aksaray, Ilgın, Karaman, Konya, Beyşehir, Seydişehir, İç İl, Taşili ve Alanya'da hüküm süren Karamanoğulları'nın Kayseri'ye girmesi 1361'de başa geçen Alâeddin Bey zamânında gerçekleşmiştir. Hattâ onların bu egemenlikleri de çok kısa sürmüş, şehir bir süre sonra Eratnalılar tarafından ele geçirilmiştir.²⁵

21 Dâvûd Kayserî, *Mukaddimât, er-Resâil* içinde (haz. Mehmet Bayrakdar), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 1997, s. 25; *Risâle fî İlmi't-Tasavuf, er-Resâil* içinde, s. 107; *Risâle fî Ma'rifeti Mahabbet'l-Hakîka, er-Resâil* içinde, s. 137; *Esâsu'l-Vahdâniyye ve Mebne'l-Ferdâniyye, er-Resâil* içinde, s. 149; *Nihâyetü'l-Beyân fî Dirâyeti'z-Zamân, er-Resâil* içinde, s. 163; *Tahkîku Mâi'l-Hayât ve Keşfü Esrârî'z-Zulumât, er-Resâil* içinde, s. 181.

22 Bkz. Ahmed b. Mustafa Taşköprizâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'id-Devleti'l-Osmâniyye* (thk. Ahmed Subhi Fırat), Menşûrât-ı Câmîat-i İstanbul, İstanbul 1405, s. 7; Bkz. Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Ahbâr*, Takvimhâne-i Âmire, İstanbul 1277, c. IV, s. 51; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin*, c. IV, s. 142.

23 Bayrakdar, *Dâvûd el-Kayserî*, s. 13.

24 Bkz. Bayrakdar, *Dâvûd el-Kayserî*, s. 12; Karabulut, *Kayseri İlmiye Târihinde Meşhur Mutasavvıflar*, s. 93.

25 Faruk Sümer, “Karamanoğulları”, *DİA*, c. XXIV, s. 455-457.